

משך חכמה

פרשת ואתחנן פסקא א - ז

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"א, גליון מס' תמד טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

המלוכה, אשר אם יתחייב האדם ג' עונשין², והיה בהתחייב זה איזה מושל, ינוכה עונש אחד עבור הסרת השררה וממשלה מעליו, ולכן³ במי מריבה, אמר לא תביאו את העם הזה⁴, מפני שאמר לשניהן, ועל משה⁵ שהיה מוציא ומביא את העם והוא הרועה כצאן עמו, לכן הסרת הממשלה וההנהגה די על חטא מי מריבה, אולם במיתת אהרן כתוב בחקת⁶ כי לא יבא אל הארץ על אשר מריתם כו', כי מפני שהוא אינו מנהיג, ועליו נגזר⁷ שלא לבוא, עבור חטא מי מריבה, לכן התפלל משה⁸ אעברה נא ואראה

[א]

ג, כה) אַעְבְּרָה נָא וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֶבְרַת הַיַּרְדֵּן
הַהוּא הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְבֵּנוּ:

עונש חטא מי מריבה - של משה ואהרן - שונים

ג, כה) אַעְבְּרָה נָא וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה וְכו' ידוע¹ מחקי

יביאם משה רבינו, ולמען עם ישראל מת משה במדבר.

ובזה מיושבים כל הדקדוקים ככתור ופרח: א. לכן אמר משה שה' יתעבר בו למען ישראל, כי בעבור חטא מריבה היה יכול להכנס לארץ ישראל בהנהגת יהושע. ב. לכן לא יתפלל אהרן, כי על חטא מי מריבה אין מחילה. ג. ולכן משה יתפלל, כי הוא כמנהיג כבר קיבל עונשו שסרה ממנו ההנהגה, מה שאין אהרן שנגזר עליו שימות במדבר, ואין זה איפה ואיפה, שכל אחד קיבל את עונשו. ד. ובזה מדוקדים הפסוקים, שכאשר ה' אמר למשה ואהרן יחד, אמר להם רק שלא יביאו את ישראל לארץ בהנהגת משה, ולשון זה נקט ה' בגלל משה, אבל לאהרן שאין זה עונש כלל, אמר ה' בפסוק כד שלא יכנס לארץ. ה. ולכן ציווה משה את יהושע למנהיג ולא התפלל שימחול לו ה' על עונש זה, כיון שעל עונש מי מריבה אין מחילה, ונענש שיהושע יהיה המנהיג, לכן העמיד את יהושע להכניסם לארץ, ואחרי כן התפלל שיכנס ללא הנהגה. ו. ולכן התפלל משה שיבוא בעצמו לארץ ישראל, ולא שינהיג את ישראל, ודקדק לומר העברה נא והראה. ובזה מיושב הכל ככתור ופרח. ועכשיו נבאר דבריו דבר דבור על אופנו, בס"ד.

² לא ידעתי למה נקט רבינו ג' עונשין, ולא נקט כפשוטו שאם היה צריך להענש ימחול לו העונש. וצ"ע.

³ מיישב קושיא ד.

⁴ במדבר (כ, יב) "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן יַעַן לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי לְעֵינָי בְּגֵי יִשְׂרָאֵל לִכְן לֹא תְבִיאוּ אֶת הַקָּהָל הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָהֶם".

⁵ בגלל משה אמר ה' גם על אהרן לשון עונש שלא יכניסו את ישראל, אבל אחרי כן ה' מפרש לאהרן שעונשו יהיה אחר, ובעצמו לא יכנס לארץ.

⁶ במדבר (כ, כד) "אֲסַף אֶתְּךָ אֶל עַמִּי כִּי לֹא יָבֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַל אֲשֶׁר מְרִיתֶם אֶת פִּי לְמִי מְרִיבָה".

⁷ שאין מחילה לחטא עון מי מריבה, וגזרה היא, לכן לא התפלל אהרן.

⁸ ולא אהרן. מיושב קושיא ב וקושיא ג'.

¹ בא ליישב דקדוקים רבים מאוד בפסוקים: א. כיון שנגזר על משה שלא לבוא לארץ ישראל בגלל חטא מי מריבה, כדכתיב לעיל (במדבר כ, יב), מדוע אמר משה לבני ישראל כי יתעבר ה' בי למענכם, והרי יתעבר בו ה' בגלל חטא מריבה. ב. למה אהרן לא יתפלל כלל לה' שיסלח לו על חטא מי מריבה כמשה, ואם התפלל, מדוע לא מוזכר זאת בתורה. ג. מדוע יתפלל משה לה' שיסלח לו על חטא מי מריבה, והרי ראה כי גזרה היא ואין מחילה בה, שהרי אהרן מת מחמת חטא זה, ואיך ישאר הוא בחיים וימות אהרן, וכי איפה ואיפה יש כלפי שמים. ד. לשון הכתוב שונה. בפרשת חוקת שבפרק כ בפסוק יב כתיב שלא יביאו את הקהל לארץ, ולא כתיב שהם לא יבואו, ומשמעות לשון זה שהם לא ינהיגו את העם, אבל לא מפורש בגזרה שימותו במדבר, אלא יתכן שיבואו ללא הנהגה. ובפסוק כד כתוב על אהרן שלא יבוא אל הארץ. ה. בסוף פרשת דברים כתיב שמשה מינה את יהושע להכניס את ישראל לארץ ישראל, ומדוע לא יתחנן קודם לה' אולי יסלח לו על חטא מריבה, והוא יכניס את ישראל, והוא פלא, שקודם העמיד את יהושע ורק אחרי כן יתפלל, וכי דרך ארץ היא להעמיד מנהיג ואחרי כן לסלקו, הרי היה למשה קודם להתחנן לה' שימחול לו על חטא מריבה, ואם לא יסלח לו יעמיד את יהושע תחתיו. ו. הלשון העברה נא והראה כו' לא מובן. דהיה לו להתפלל שיכניס את ישראל לארץ ישראל, ומהו לשון העברה נא והראה כו'.

ומחדש רבינו, שעל עונש מי מריבה אין סליחה. ולכן לא התפלל אהרן שה' ימחול לו על אותו עון, אלא שלא שוה עונש משה לעונש אהרן על חטא מי מריבה. שמשה נענש שלא יכניס את ישראל לארץ ישראל כמנהיג, והסרת ההנהגה ממנהיג הוא עונש גדול מאוד, אבל אהרן שלא היה מנהיג, לא היה זה עונש זה עבורו, דמה לי משה ומה לי מנהיג אחר, בלאו הכי הוא אינו המנהיג, ומה שיתפלל משה בפרשת ואתחנן לא היה כדי שימחול לו על אותו עון, אלא כדי שיכנס לארץ בעצמו בהנהגת יהושע, ולא ימות במדבר, ולא מחמת עונש מי מריבה לא נכנס, אלא כדי שמתי מדבר שיקומו לעתיד לבוא

משך חכמה

פרשת ואתחנן פסקא א - ז

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"א, גליון מס' תמד טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

שני ביאורים בלשון ויתעבר

(ג, כו) ויתעבר ד' וכו'. כאדם שאומר לחבירו עבר פלוני על דרך פלוני ספרי¹² [לפי הגהת הגר"א¹³]. פירוש¹⁴, שהוא ביקש בשתי מדות של הקב"ה ד' אלדים וכמו דאיתא לעיל בספרי¹⁵ ובפ' פנחס¹⁶, החזקה שאתה כובש ברחמים מדת הדין, לכן אמר שהקב"ה עבר מדת הרחמים, וזה ויתעבר ד'. ופשוט.

[ג]

ועוד שם¹⁷ ויתעבר, כאדם שאומר נתעבר בי פלוני ונתמלא עלי חימה, ובמק"א¹⁸ אמרו כביכול כאשר המתמלאה מעוברה, ועל דרך פשוט נראה¹⁹, שמשה רצה ליכנס ולעשות גמר התיקון

הארץ, פירוש, שלא אהיה מנהיג רק יהושע ינחילנה וכמו שכתוב בסוף דברים⁹, ואת יהושע צויתי כו', אבל אעברה נא בעצמי¹⁰ ואהיה כשאר ישראל הבאין לארץ, ויתעבר ד' בי למענכם ולא שמע אלי, שזה היה בשביל ישראל¹¹ שיקומו מתי מדבר ועוד טעמים במדרש ודוק:

[ב]

(ג, כו) ויתעבר ה' בי למענכם ולא שמע אלי ויאמר ה' אלי רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה:

¹⁶ ספרי במדבר פרשת פינחס (פיסקא קלד) "החזקה. שאתה כובש ברחמים את מדת הדין שנאמר מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע ואומר ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו תתן אמת ליעקב (מיכה ז יח - כ) אשר מי אל בשמים ובארץ שלא כמדת בשר ודם מדת המקום מדת בשר ודם הגדול מחבירו מבטל גזירת חבירו אבל אתה מי יכול למחות על ידך וכן הוא אומר והוא באחד ומי ישיבנו וגו' (איוב כג יג)". ע"כ. ונראה שיש טעות סופר בפסיק, והפסיק צריך להיות לפני פ' פנחס כיון שהמשך החזקה הוא ציטוט מספרי בפרשת פנחס. והביא את הספרי משני מקומות כי משלימים זה את זה שבפרשת ואתחנן איתא שביקש בשתי המידות של רחמים ושל דין ובפרשת פנחס מפרש איך יהיה הדבר שהתחזק הרחמים על הדין

¹⁷ ז"ל הספרי ואתחנן (פסקא כו): "ויתעבר ה' בי למענכם ולא שמע אלי, רבי אליעזר אומר נתמלא עלי חימה. רבי יהושע אומר כאשר שאינה יכולה לשוב מפני עוברה". ורבינו לא דקדק להביא הספרי בלשונו ממש.
¹⁸ דברי רבינו צריכים עיון, שהרי הכל איתא באותו מקום בספרי כנראה לעיל ולא במקום אחר. ולולי דמיסתפינא אמינא שיש טעות סופר בנדפס, ותחת מק' צריך להיות ד', וכצ"ל ובד"א ורצונו לומר ובדרך אחרת אמרו, והיינו שיטת רבי יהושע. ובכונה לא הביאם בלשונם, כי רבינו מפרש שהכל שיטה אחת, שמשלימים זה לזה.

¹⁹ תוכן דבריו, שדברי רבי יהושע ודברי רבי אליעזר דבר אחד הם. ולכן הביא רבינו שני הפירושים, אף על פי שלכאורה הוא מפרש רק את דברי רבי יהושע. וכונתו לומר שמשם רבינו התכוון באומר ויתעבר, לומר שה' אמר לו, שלא ראוי שיעשה התיקון של בניית בית המקדש עכשיו, כי מצב ישראל הוא כאשר באמצע היריון שאין ראוי להוליד באמצע ההיריון את הולד, ולכן התעבר עלי כביכול, והעלה עלי חמה שימות במדבר, כדי שלא

⁹ מיישב קושיא ה.

¹⁰ מיישב קושיא ו.

¹¹ מיישב קושיא א'.

¹² ספרי דברים פרשת ואתחנן (פיסקא ט).

¹³ דיש גירסאות עיבר פלוני או עובר פלוני ורבינו מפרש על גירסת הגר"א שגרסינן עבר.

¹⁴ תוכן דבריו דבא לפרש מה כונת חז"ל בספרי שעבר פלוני דרך פלוני ועל פי זה יתבאר עומק הלשון ויתעבר ומפרש שמשם רבינו ביקש שמדת הרחמים של ה' תחזק על מדת הדין ותניח לו להכנס לארץ ישראל וידע משה להתפלל על מדות הללו שהיה צריך ה' להענות לו אבל ה' עבר על דרכו והיינו על מדתו של רחמים ולא התחזק במדת הרחמים על מדת הדין וזה כונתם עבר פלוני על דרך פלוני כי דרך הוא דבר סלול שדורכים עליו ואם פלוני אינו הולך בדרך הסלולה אומרים שפלוני עבר על הדרך כך הקב"ה עבר על דרכו לחזק מדת הרחמים על מדת הדין ודע שבספרי אמרו זאת על המילים רב לך "דבר אחר ויאמר ה' אלי רב לך, כאדם שאומר לחבירו עבר פלוני על דרך פלוני". ורבינו מפרש על המילים ויתעבר כיון שסובר רבינו שכונת חז"ל לפרש את תחילת הפסוק ויתעבר. ועל פי מבואר עומק המילים ויתעבר שה' עבר על דרכו שדרכו לחזק מדת הרחמים על מדת הדין

¹⁵ דברים פרשת ואתחנן (פיסקא כד) על הפסוק (ג, כד) "אֲדַנִּי ה' אֲתָהּ הַחֲלוּתָ לְהָרְאוֹת אֶת עַבְדְּךָ אֶת גְּדֻלַּת יָדְךָ הַחֲזִיקָה כו'": "ה', כל מקום שנאמר ה' זו מדת רחמים שנאמר (שמות לד, ו) ה' ה' אל רחום וחנון, כל מקום שנאמר אלהים זו מדת הדין שנאמר (שמות כב, ח) עד האלהים יבוא דבר שניהם, ואומר (שמות כב, כז) אלהים לא תקלל".

משך חכמה

פרשת ואתחנן פסקא א - ז

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"א, גליון מס' תמד טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה:

מדוע לא קרע ה' גזר דינו של משה

רב לך, על דרך דרש²³, כי איתא בספרי²⁴ אתה החילת לא כבר נשבעת בעגל וחזרת בד, אולם הא אמרינן בראש השנה²⁵ כאן ביחיד כאן בצבור אבל משה דהוי רבים צריכים לו כרבים דמי (תענית פ"ק²⁶), לכן אמר שיש לך רב, וכמאמרם והיה משה יושב כתלמיד²⁷ ואינך כרבים ולאחר גזר דין אינו נקרע ביחיד, וזהו שאמרו בספרי פנחס²⁸ בשעה שנכנס משה לנחלת בני ראובן וגז

לבנות בית המקדש²⁰, וכמו שאמר ואראה כו' והלבנון זה בית המקדש²¹, והראה לו כביכול שעדיין לא הגיע הזמן²² וכאילו באמצע ימי הריון שעדיין לא נקטר הולד, האם טוב להוליד אז, כן עדיין לא הגיע גמר התיקון, לכן מוכרח משה למות. וזה רעיון נכון:

[ד]

(כו) ויתעבר ה' ב' למענכם ולא ש'מע אלי ויאמר ה' אלי רב לך אל

יעשה התיקון, וזה ממשלימים דבריהם.

²⁰ פירוש, משה רצה בעצמו לבנות בית המקדש, כי ידע משה רבינו ע"ה הכונות הראויות כפי שלמד מה' בעשיית המשכן, ואם היה בונה משה את המשכן היה גמר התיקון, ולזה רצה להכנס לארץ ישראל לבנות בית המקדש לגמור את התיקון.

²¹ ספרי ואתחנן פסקא כה.

²² לבנות בית המקדש עם הכונות המושלמות של משה רבינו ע"ה, וכיון שלא הגיע הזמן לא היה ראוי שמשה יבנהו. ועומק כונתו היא על פי מה שביאר באור החיים הקדוש (דברים פרק א, לז) וז"ל "ואמרו עוד (סוטה ט' א) שאם היה נכנס משה לארץ והיה בונה בית המקדש לא היה הבית נחרב, שאין אומה ולשון נוגעת בו, ואמרו עוד (מדרש תהלים עט) בפסוק מזמור לאסף אלהים באו גוים וגו' וז"ל קינה מבעי ליה, אלא על שהשליך חמתו על עצים ואבנים, מעתה אם היה נכנס משה לארץ והיה בונה בית המקדש ולהשליך חמתו עליו לא אפשר כנזכר, ויחר אף ה' בשונאי ישראל, ויהיה כליונם במקום חורבן הבית, לזה גזר ה' בגזרת המרגלים גם על משה שימות במדבר" עכ"ל, ולזה נתכון רבינו שעוד לא היה ראוי לעשות התיקון.

²³ תוכן דבריו, דבא לפרש מהו לשון רב לך. ומפרש, שכיון שכבר נגזרה גזרה, אינה בטלה רק עבור ציבור ולא עבור יחיד, ומשה כשהיה מנהיג היה דינו כרבים, כי רבים צריכים לו, ולכן דקדק משה ואמר אתה החילת להראות שאתה מוחל גזר דין כשם שנשבעת על עון העגל ומחלת, כמו כן כאן תקרע גזר דין כי אני כדין רבים, ואמר לו ה' יש לך רב, כלומר הרי מינת את יהושע והוא רב שלך, אם כן אתה יחיד ולא רבים, ואין גזר דין של יחיד נקרע.

²⁴ במדבר פרשת פינחס (פיסקא קלד): "אתה החלית אתה החלית את השבועה. כתבת בתורה זוכח לאלהים יחרם וגו' (שמות כב, ט), ובניך עבדו

עבודה זרה, ובקשתי עליהן רחמים וסלחת, אתה החלית את השבועה".
²⁵ יז, ב "אמר רבי יוחנן: גדולה תשובה שמקרעת גזר דינו של אדם, שנאמר (ישעיהו ו) השמן לב העם הזה ואזניו הכבד ועיניו השע פן יראה בעיניו ובאזניו ישמע ולבבו יבין ושב ורפא לו. אמר ליה רב פפא לאביי: ודלמא לפני גזר דין - אמר ליה: ורפא לו כתיב, איזהו דבר שצריך רפואה - הוי אומר זה גזר דין. מיתיבי: השב בינתים - מוחלין לו, לא שב בינתים, אפילו הביא כל אילי נביות שבעולם - אין מוחלין לו! - לא קשיא; הא - ביחיד, הא - בצבור". ע"כ. הנה מבואר שתשובה לא מהני לאחר גזר דין של רבים.
²⁶ ט, א: "אמר רבי יוחנן: מטר - בשביל יחיד, פרנסה - בשביל רבים. מיתיבי, רבי יוסי ברבי יהודה אומר: שלשה פרנסים טובים עמדו לישראל, אלו הן: משה, ואהרן, ומרים. ושלש מתנות טובות ניתנו על ידם, ואלו הן: באר, וענן, ומן. באר - בזכות מרים, עמוד ענן - בזכות אהרן, מן - בזכות משה. אלמא אשכחן פרנסה בשביל יחיד! - שאני משה, כיון דלרבים הוא בעי - כרבים דמי". ע"כ.

²⁷ נמצא באוצר המדרשים (אייזנשטיין) ערך משה [עמוד 357]: "א"ר יאשיה באותה שעה עשה משה ליהושע כבוד גדול לעיני כל ישראל, והיה הכרוז יוצא מלפניו והולך בכל מחנה ישראל וצועק ואומר, בואו ושמעו דברי הנביא החדש שיקים הקדוש ברוך הוא עליכם היום, מיד עלו כל ישראל לכבודו ואימתו של יהושע, וצוה משה להביא כסא של זהב וכתר ועטרה של מרגליות וכובע של מלכות ולבוש ארגמן וערך הכל לפני יהושע, והלבישהו והעמיד עליו מתורגמן כלב בן יפונה, ויהושע היה פותח פיו ודורש לפני משה רבו ולפני ראשי גדודים וסנהדרין והכהנים ולפני כל ישראל, ומשה וכל ישראל יושבין לפניו כתלמיד לפני הרב". ע"כ.

²⁸ פיסקא קלד.

משך חכמה

פרשת ואתחנן פסקא א - ז

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"א, גליון מס' תמד טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

[ה]

(ד, יד) וְאֵתִי צִוָּה ה' בְּעֵת הַהוּא לְלַמֵּד אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים
לַעֲשׂוֹתָם אֲתֶם בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר אֲתֶם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ:

מדוע כתוב "בעת ההיא" ציוה מצוות התלויות בארץ

(יד) וְאֵתִי ה' צוּה בְעֵת הַהִיא לְלַמֵּד אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים
לַעֲשׂוֹתָם אֲתֶם בְּאֶרֶץ. הַיִּינוּ³³ שֶׁסִּמּוּךְ לַעֲשׂוֹת הַדְּבָרוֹת צוּה לוֹ דִּינִי
עַבְד וְאִמָּה הָעֵבְרִיִּים (שְׁמוֹת כ"א), וְדַבֵּר זֶה אֵינוֹ נוֹהֵג רַק בְּאֶרֶץ,

כט, א. רמב"ם שמיטה ויובל י, ט) [וה"ה אמה העבריה, דרך אמונה, שם],
ואין היובל נוהג אלא לאחר שכבשו וחילקו את ארץ ישראל (ערכין יב, ב.
רמב"ם שמיטה ויובל י, ב). לפיכך לא נצטוו עליהם רק לאחר שנכנסו לארץ,
לכן כתיב בעת ההיא, סמוך מיד למתן תורה ציוה ה' מצוות עבד ואמה
העבריים שאינם נוהגים אלא בארץ.

ועל פי מבואר מה שניבא ירמיהו (לד, יג-יד) - "פֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
אֲנִי כְּרִיתִי כְּרִיתִי אֶת אֲבוֹתֵיכֶם בְּיָוֶם הוֹצֵאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים
לֵאמֹר: מִקֵּץ שָׁבַע שָׁנִים תִּשְׁלַחוּ אִישׁ אֶת אָחִיו הָעֵבְרִי אֲשֶׁר יִמְכַר לָךְ וְעַבְדְּךָ
שֶׁשׁ שָׁנִים וְשִׁלַּחְתּוּ חֲפָשִׁי מֵעִמְךָ וְלֹא שָׁמְעוּ אֲבוֹתֵיכֶם אֵלַי וְלֹא הִטּוּ אֶת אָזְנָם"
- וְלֹא מִצִּיאָנוּ שְׁבִיעֵי אֲתֵם מִצְרַיִם צִוּוּה ה' מִצְוֹת עַבְד עֵבְרִי, וְלֹא מִצִּיאֵי
בְּמִפְרָשֵׁי הַנִּיחָךְ מִי שְׁעֵמֶד בֹּזֵה], אֲבָל לְאוֹר הַמְּבוֹאֵר, הַכּוֹנֵה שְׁמִיד לְאַחַר מִתֵּן
תּוֹרָה צִוּוּה ה' עַל עַבְד עֵבְרִי [וּמִתֵּן תּוֹרָה נִחְשָׁב יוֹם יִצִּיאַת מִצְרַיִם, כִּיּוֹן שְׁמִיד
שִׁיבָנוּ סִפְרוּ שְׁבַע שָׁבוּעוֹת לְמִתֵּן תּוֹרָה, וְהַכֹּל יוֹם אֶחָד הוּא, כְּדַבְּרֵי
הַרְמַב"ן (ויקרא כג, לו) שֶׁפֶסַח וְשִׁבוּעוֹת חַג אֶחָד, וְהַיָּמִים שְׁבִיעִיתִים חוֹל
הַמוֹעֵד הֵן. אוּ מִפְּנֵי שִׁיבָנוּ מִצְרַיִם הִתָּה עַל תְּנַאי שִׁקְבֻלוֹ הַתּוֹרָה, אִם כֵּן
נִחְשָׁב הַבְּרִית בְּיוֹם שִׁיבָנוּ מִצְרַיִם]

[ומה שכתב לעינין שם, נתכון בזה לבאר מדוע באמת משה רבינו ע"ה מזכיר
ענין זה שציוה ה' על עבד ואמה העבריים במתן תורה, לרמוז שיוהרו בזה,
ובאמת נכשלו ולא עשו כמצוות ה', ככתוב בירמיהו. והטעם שציוה ה' על
עבד ואמה העבריים מיד לאחר מתן תורה, מבואר במלבי"ם (ירמיהו שם)
וז"ל: "ביום הוציא אותם מארץ מצרים. שכמו שהוצאתם מבית עבדים כן
לא יעבדו באחיהם שהם יצאו לחירות כמוהם" עכ"ל, ואי קיומה מורה על
זלזול ביציאת מצרים, ולכן הקפיד ה' במיוחד על עבריהו זה ככתוב בירמיהו
(שם, טז-יז) "וְתִשְׁבּוּ וְתִחַלְלוּ אֶת שְׁמִי וְתִשְׁבּוּ אִישׁ אֶת עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת
שִׁפְחָתוֹ אֲשֶׁר שִׁלַּחְתֶּם חֲפָשִׁים לְנַפְשָׁם וְתִכְבְּשׁוּ אֹתָם לְהִיּוֹת לְכֶם לְעַבְדִּים

שמח ואמר, דומה אני שהותר הנדר, פירוש²⁹ דבארץ סיחון ועוג
היה המן יורד להם בזכות משה³⁰ ועדיין צריכים לו וכרבים דמי
ונקרע אף לאחר גזר דין דוד"ק. וכן בתנחומא³¹ מפורש, אמר לפניו
אני יחיד וישראל ס' רבוא הרבה פעמים חטאו לפניך ובקשתי
עליהם רחמים ומחלת להם, על ס' רבוא השגחת ועלי אין אתה
משגיח, אמר לו משה אין דומה גזרת צבור לגזרת יחיד יעויין
שם³²:

²⁹ דיש להקשות טובא, איך סבר משה שהותר הנדר מפני שנכנס לארץ
סיחון ועוג, והרי ה' אמר לו (במדבר פרק כ, יב) "יֵעֶן לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי
לְהַקְדִּישֵׁנִי לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְכֵן לֹא תִבְיֹאוּ אֶת הַקְּהָל הַזֶּה אֶל הָאֶרֶץ אֲשֶׁר
נִתְּנִי לָהֶם", והיא ארץ ישראל ולא ממלכת סיחון ועוג. אבל לדרכו
מבואר היטב, שכיון שעוד ירד מן לאחר הגזרה, הרי הוא כרבים שנקרע גזר
דינם.

³⁰ שלא פסק המן לרדת עד יום שמת משה (קידושין לח, ב).

³¹ ואתחנן סימן ו.

³² כונתו, שבמדרש שם מסיים שאמר לו הקב"ה: "ועוד, עד עכשיו היתה
שעה מסורה בידך, ועכשיו אין שעה מסורה בידך" ע"כ. וזה ממש כדברי
רבינו, שכיון שיהושע מנהיג, לכן אין דינו של משה כרבים צריכים לו.

³³ תוכן דבריו, דהנה בפסוק ה' כתיב "רָאָה לְמַתִּי אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים
כְּאֲשֶׁר צִוּוּה ה' אֱלֹהֵי לְעֵשׂוֹת כֵּן בְּקִרְבֵּי הָאֶרֶץ אֲשֶׁר אֲתֶם בָּאִים שָׁמָּה
לְרִשְׁתָּהּ", ופירש הרמב"ן וז"ל "ואמר לעשות כן בקרב הארץ - להזהיר על
כולם, כי יש חוקים רבים ומשפטים שאינן נוהגין בחוצה לארץ". אבל
בפסוק יד קשה, מדוע מדקדק ואומר וְאֵתִי צִוָּה ה' בְּעֵת הַהוּא מה הכונה
בעת ההיא, ואם הכונה שבשעת מתן תורה קיבל תורה שבעל פה כשהיה
ארבעים יום בהר סיני, אם כן מדוע חוזר ומאריך ואומר "לְלַמֵּד אֶתְכֶם חֻקִּים
וּמִשְׁפָּטִים - לַעֲשׂוֹתָם אֲתֶם בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר אֲתֶם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ"
משמעות הפסוק שמה רבינו ע"ה בא לומר שבעת מתן תורה ציוה ה'
מצוות תלויות בארץ, והוא פלא מדוע דוקא נקט מצוות אלו.

ומבאר, דסמוך למתן תורה ציוה ה' פרשת עבד עברי ואמה העבריה, דפרשת
משפטים (שמות כא) נסמכה לפרשת יתרו. ואף על פי שדין עבד ואמה
העבריים נוהגים גם בחוץ לארץ, כמבואר בקידושין (לח, ב). רמב"ם שמיטה
ויובל י, ח), מכל מקום, כיון שאינם נוהגים אלא בזמן שהיובל נוהג (ערכין

משך חכמה

פרשת ואתחנן פסקא א - ז

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"א, גליון מס' תמד טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

פירושו³⁴ על ידי כפיה [ובגמרא מצאנו שנשתמשו בלשון זה הרבה מעשין לפסולות (כתובות עז, א) וכיוצא בזה הרבה (יבמות קו, א. גיטין פח, ב. סנהדרין צט, ב. ועוד)] שתעשו בעל כרחם, וכמו דקיימא לן (כתובות פו, ב) האומר איני נוטל לולב כו' מכין אותו עד שתצא נפשו, וזה אינו רק בארץ, דהא מודעה רבה לאורייתא. ועל כרחך כמו שכתב הרשב"א³⁵ (שבת פח, א) שאם לא יקיימו, אין להם חלק בארץ, שעל מנת כן ניתן להם, ואם כן, טרם בואם לארץ לא היה דין כפיה עליהם, ודו"ק.

[ז]

מודעא זו, ועוד למה הצריכם לקבלה וברית, ונ"ל לומר דמתחלה אף על פי שהיה להם מודעא, מ"מ לא נתן להם הארץ אלא כדי שיקיימו התורה, כמו שמפורש בתורה בכמה פרשיות, וכתיב (תהלים ק"ה) ויתן להם ארצות גוים ועמל לאומים ירשו בעבור חוקיו ותורותיו ינצורו, והם עצמן מתחלה לא עכבו בדבר כלל, ולא אמרו במודעא כלום, אלא ברצון נפשם מעצמם אמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע, לפיכך כשעברו על התורה עמד והגלם מן הארץ, משגלו מסרו מודעא על הדבר מדכתיב (יחזקאל כ') והעולה על רוחכם היה לא תהיה, אשר אתם אומרים נהיה כגוים וכמשפחות האדמה לשרת עץ ואבן, וכדאמרין באגדה (סנהדרין ק"ה א') רבינו יחזקאל עבד שמכרו רבו כלום יש לו עליו וכו', לפיכך כשבאו לארץ בכיאה שניה בימי עזרא, עמדו מעצמם וקבלוהו ברצון שלא יטענו עוד שום תרעומות, והיינו בימי אחרונה שהוציאם ממות לחיים, והיה זה חביב עליהם מגאולה של מצרים" עכ"ל.

הנה מבואר ברמב"ן, דאף על פי שהיה להם מודעא לשמירת מצוות התורה, לא היה להם מודעא לזכות בארץ ישראל ללא שמירת המצוות, דלא ניתנה להם הארץ אלא לשמור המצוות, לפיכך כתיב דכפיה זו לשמור מצוות היא רק בארץ ישראל דמחוץ לארץ ישראל יש להם מודעא דכפיה עליהם הר כגיגית, לפיכך כתיב "לְעִשְׂתְּכֶם אֶתֶם בְּאֶרֶץ", פירוש, לכפות על עשיית המצוות דוקא בארץ ישראל, שקבלוה על תנאי שישמרו המצוות.

³⁵ באמת הוא מובא בעין יעקב (שבת שם) בשם הרשב"א. אבל באמת אחר שזכינו לחידושי הרמב"ן התברר כי מקור הדברים מהרמב"ן.

דאינו נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג (ערכין כט, א), ובמדבר לא מנו יובלות עד כיבוש וחילוק הארץ (ערכין יב, ב. רמב"ם שמיטה ויובל י, ב). וכן אמר ירמיה (לד, יג) לה' אנכי כרתי ברית כו' ביום הוציא אותם כו' יעויין שם, ודו"ק.

[ח]

(ד, יד) ואתי צנה ה' בעת ההוא ללמד אתכם חקים ומשפטים לעשתכם אתם בארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה:

מדוע כתוב "לעשותכם אותם בארץ", ולא כתוב "לעשות"

ללמד אתכם חקים ומשפטים לעשתכם אתם בארץ. לעשותכם,

ולשפחות: לכן פה אמר ה' אתם לא שמעתם אלי לקרא דרור איש לאחי ואיש לרעהו הנני קרא לכם דרור נאם ה' אל החרב אל הדבר ואל הרעב ונתתי אתכם לזועה לזועה לכל ממלכות הארץ". ולזה נתכון לעיין שם]

³⁴ עוד פירוש לבאר המשך ליישב הדקדוקים הנ"ל, אלא שמוסיף עוד לבאר מהו אריכות הלשון לעשתכם אתם, ולא כתיב לעשות. ומיישב, דהעשיה שכאן אינה עשיית מצוות, אלא כפיה של בית דין עליהם לקיים המצוות, דלשון עשייה בחז"ל הוא לשון כפיה, ולכן כתיב לעשתכם אתם, פירוש לכפות אתכם על עשיית אותם מצוות, ולא כתיב לעשות, דלעשות משמעו עשיית מצוות, והכא איירי מכפיה. וזוה מיושב היטב מדוע דוקא בארץ ישראל, דהנה גרסינן בשבת (פח, א) "ויתיצבו בתחתית ההר (שמות יט, יז) אמר רב אבדימי בר חמא בר חסא מלמד שכפה הקדוש ברוך הוא עליהם את ההר כגיגית, ואמר להם אם אתם מקבלים התורה מוטב, ואם לאו שם תהא קבורתכם. אמר רב אחא בר יעקב מכאן מודעא רבה לאורייתא, [פרש"י: שאם יזמינן לדין למה לא קיימתם מה שקבלתם עליכם - יש להם תשובה, שקבלוה באונס]. אמר רבא אף על פי כן הדור קבלוה בימי אחרונה, [פרש"י: מאהבת הנס שנעשה להם]. דכתיב קימו וקבלו היהודים (אסתר ט, כז) קיימו מה שקיבלו כבר". ע"כ.

וכתב הרמב"ן (חידושי שבת, שם) וז"ל "והא דאמרין בענין אגדה הא מודעא רבא לאורייתא, ומתורץ כבר קבלוה בימי אחרונה. קשה לי, וכי מה קבלה זו עושה מסופו של עולם לתחלתו, אם קודם אחרונה לא היו מצוים, למה נעשו, ואם נאמר מפני שעברו על גזירת מלכם, אם כן בטלת

משך חכמה

פרשת ואתחנן פסקא א - ז

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"א, גליון מס' תמד טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

מערכות הטבע נקבעו בשבילנו, ובפרט בעת היותם נערים לא נחקק בלבם ליחס זה אל השם אשר משה קורא בשמו ומדבר אליו תמיד, חששה החכמה העליונה פן בבואו לארץ ישראל ייחסו אליו, כי הוא האלוך, והוא ענין בלתי טבעי מין אנושי אשר צועד על כל מערכות הטבע, ויתבטל בלבם הרגש האמונה האמיתית, ולו יעבדו וישתחוו, וכבר נתעוררו רבותינו במדרש (במדבר רבה יט, כא) וידבר העם באלהים ובמשה השוו עבד לקונו, ולכן הסבה שמתו ישראל במדבר, ויקום דור חדש, זאת היא הסיבה למיתת משה, לכן, כאשר צוה על עבודה זרה, אמר, וה' התאנף בי על דבריכם וישבע לבלתי עברי כו', כי רק על דבריכם שלא תחטאו ולא תקדישו אותי, נשבע לבלתי עברי כו'. התבונן איך חשש המקום שלא יעבדו עבודה זרה, כן נראה תוכן כוונת הכתוב למעיין, ודו"ק.

(ד, כא-כב) וה' התאנף בי על דבריכם וישבע לבלתי עברי את ה'ירדן ולבלתי בא אל הארץ הטובה אשר ה' אלהיך נתן לך נחלה: פי אנכי מת בארץ הזאת אינני עבר את ה'ירדן ואתם עברים וירשיתם את הארץ הטובה הזאת:

הטעם שבאמצע ההזרה על ע"ז אמר שנגזר עליו למות במדבר

(ד, כא-כב) ונשמרתם מאד לנפשתיכם וכו' פן תשחתון וכו' וה' התאנף בי על דבריכם וכו'. התכת³⁶ הכתובים נראה, כי אחד מן הסבות אשר בגללן היה ברצון הגזור שימות משה במדבר, היה, הוא בשביל כי זה משה האיש הוציא מים מצור חלמיש (שמות, יז, ו. במדבר כ, י), פירש כל ימי היותו במדבר מאשה (דברים רבה, יא, י), לחם לא אכל ומים לא שתה (שמות לד, כח), נתן להם לחם מן השמים (שמות טז), הרג מלכי האמורי (במדבר, כא), בקע ים סוף (שמות, יד). אשר לזאת כל ימי חיי בני גילו אשר זכרוהו מנוער, ודימו במחשבתם כי המה היו בסוגו ובמעלתו, והוסיפו להתקנא בו ואמרו (במדבר טז, ג) הן כל העם כולם קדושים ומדוע תתנשא וכו', והביטו אחרי משה להטיל דופי במעלליו, לא חששה התורה כלל. אמנם אחרי מות כל הדור ההוא, והמלינים והמתרעמים תמו ונכרתו, אז אנשי דור חדש, אשר מנוער יזכור רק מפעלות משה הבלתי טבעיים, אשר כל

ועדתו טענו עליו שמתנשא כו', אבל לאחר שמת דור המדבר, חשש ה' מאוד שיעבדוהו, לכן היה הכרח שימות במדבר, אם כן הגזרה שימות במדבר היתה כדי שלא יעבדו עבודה זרה, ומגזרה זו שגזר עליו ה' שימות במדבר יש לראות עד כמה חשש ה' שלא יעבדו עבודה זרה.

וזה קשר ורציפות הכתובים, דכתחלה מזהיר שלא יעבדו עבודה זרה (פסוקים טז-כ), וכדי להראות לישראל עד כמה מרחיק ה' עבודה זרה, מוסיף משה ואומר, שמחשש זה גזר עליו ה' שימות, במדבר (פסוקים כא-כב) ואחרי זה מסיים ואומר שמזה תראו עד כמה חמורה היא העבודה זרה, ולכן השמר ממה (פסוק כג), כי ה' אש אוכלה ומקנה לעובד עבודה זרה (פסוק כד).

ובזה מבואר הלשון 'וה' התאנף בי על דבריכם', פירוש, הסיבה שה' גזר עלי היא "על דבריכם", שלא תדברו בי שאני אלוה, ובגללכם גזר עלי ה' שלא אכנס לארץ ישראל. ומיושב הכל בס"ד.

³⁶ תוכן דבריו, דבא ליישב: א. מדוע בתוך הדברים שמזהיר על עבודה זרה, ואומר משה (כא-כב): "וה' התאנף בי על דבריכם וישבע לבלתי עברי את ה'ירדן ולבלתי בא אל הארץ הטובה אשר ה' אלהיך נתן לך נחלה: פי אנכי מת בארץ הזאת אינני עבר את ה'ירדן ואתם עברים וירשיתם את הארץ הטובה הזאת", ואחרי כן שוב ממשיך ומזהיר: "כג) השמר לך פן תשכחו את ברית ה' אלהיכם אשר פרת עמכם ועשיתם לך פסל תמונת פל אשר צוה ה' אלהיך". ב. מהו הלשון "על דבריכם" איזה דברים דברו שבגללן נשבע ה' שלא יעבור את הירדן, והרי בגלל חטא מי מריבה שהכה על הסלע ולא דבר אל הסלע (במדבר כ, יב) נגזר דינו למות במדבר.

ומבאר, דאחת הסיבות שגזר ה' שמשה ימות במדבר, הוא, כדי שהדור שיכנס לארץ ישראל לא יחשבוהו לאלוה, אחרי שראו ושמעו מה שעשה כל השנים, דברים שאין בן תמותה יכול לעשות ושולט בטבע כו', ויעבדוהו תחת לעבוד את ה'. והסיבה שלא חשש ה' על זה במדבר, כיון שכל זמן שהיה הדור שהכירו מנוער, אין חשש שיעבדוהו ויחשבוהו לאלוה, והדברים נכרים, שהרי למרות כל מה שעשה משה הטילו בו דופי, וקרח